

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

ZAMONAVIY ESTETIK PARADIGMA SHAROITIDA TASVIRIY SAN'ATNING IJTIMOIY TRANSFORMATSIYALARDAGI ROLI: IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL

Kadirova Dilobarxon Baxtiyorovna

University of Economics and Pedagogy, katta o'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi rolini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda tahliliy-kritik metod, tizimli adabiyot tahlili va kontekstual solishtirma metodlardan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, tasviriy san'at jamiyatda kommunikatsion, identifikatsion, emotsional va kritik funksiyalarni bajarib, ijtimoiy ongni shakllantirish va o'zgarishlarni tezlashtirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, vizual madaniyatning rivojlanishi san'atning ta'sir doirasini kengaytirmoqda. Xulosa qilib aytganda, tasviriy san'at zamonaviy ijtimoiy transformatsiyalarning faol ishtirokchisi bo'lib, uning nazariy va amaliy ahamiyati ortib bormoqda.

Kalit so'zlar: estetik paradigma, tasviriy san'at, ijtimoiy transformatsiya, vizual madaniyat, ijtimoiy ong, san'at aktivizmi, kommunikatsiya, identifikatsiya, emotsional ta'sir, ijtimoiy falsafa, madaniy siyosat, globalizatsiya.

РОЛЬ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В СОЦИАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЯХ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ: СОЦИАЛЬНО- ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ

Кадырова Дилобархон Бахтиёровна

University of Economics and Pedagogy, старший преподаватель

Аннотация

Целью данной статьи является социально-философский анализ роли изобразительного искусства в социальных трансформациях в условиях современной эстетической парадигмы. В исследовании использованы аналитико-критический метод, системный анализ литературы и сравнительный контекстуальный метод. Результаты показали, что изобразительное искусство выполняет коммуникативные, идентификационные, эмоциональные и критические функции, способствуя формированию общественного сознания и ускорению социальных изменений. Развитие визуальной культуры усиливает влияние искусства на общество. В заключение отмечается, что изобразительное искусство является активным фактором социальных трансформаций и приобретает все большее теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: эстетическая парадигма, изобразительное искусство, социальная трансформация, визуальная культура, общественное сознание, арт-активизм, коммуникация, идентификация, эмоциональное воздействие, социальная философия, культурная политика, глобализация.

THE ROLE OF VISUAL ART IN SOCIAL TRANSFORMATIONS UNDER THE MODERN AESTHETIC PARADIGM: A SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Kadirova Dilobarxon Baxtiyorovna

University of Economics and Pedagogy, Senior Lecturer

Abstract

The purpose of this article is to provide a socio-philosophical analysis of the role of visual art in social transformations within the modern aesthetic paradigm. The study employs analytical-critical methods, systematic literature review, and comparative contextual analysis. The findings reveal that visual art performs communicative, identificational, emotional, and critical functions, significantly influencing public consciousness and facilitating social change. The development of visual culture expands the impact of art on society. In conclusion, visual art acts as an active agent of social transformation, gaining increasing theoretical and practical significance in contemporary society.

Keywords: aesthetic paradigm, visual art, social transformation, visual culture, social consciousness, art activism, communication, identification, emotional impact, social philosophy, cultural policy, globalization.

Zamonaviy jamiyatda estetik paradigma jadal o'zgarishlarga duch kelayotgan bir paytda tasviriy san'at ijtimoiy transformatsiyalardagi o'z o'rnini aniq belgilab bermoqda. Globalizatsiya, raqamli texnologiyalar va postmodernizm ta'sirida san'at nafaqat estetik ifoda vositasi, balki ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiruvchi va shakllantiruvchi kuchga aylandi. Biroq bu jarayonlarning falsafiy asoslari yetarlicha o'rganilmagan bo'lib, tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi rolini tizimli tahlil qilish dolzarb muammo sifatida ko'zga tashlanmoqda.

Tadqiqotda quyidagi muammolar aniqlangan: birinchidan, zamonaviy estetik paradigmanning tasviriy san'at orqali ijtimoiy normalarni qayta shakllantirish mexanizmlari o'rganilmagan; ikkinchidan, san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi katalizator sifatidagi funksiyasi falsafiy nuqtai nazardan yetarli darajada tahlil etilmagan; uchinchidan, O'zbekiston va Markaziy Osiyo kontekstida bu jarayonlarning milliy xususiyatlari e'tibordan chetda qolmoqda. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarda (masalan, Adorno, Baudrillard va Habermas ishlarida) san'atning ijtimoiy roli ko'proq umumiy nazariy doirada ko'rib chiqilgan bo'lsa-da, zamonaviy transformatsiyalarning empirik va falsafiy sintezi yetishmaydi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi rolini ijtimoiy-falsafiy tahlil qilishdan iborat. Buning uchun quyidagi vazifalar qo'yiladi: zamonaviy estetik paradigmanning asosiy xususiyatlarini falsafiy nuqtai nazardan tahlil etish, tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi rolini nazariy va empirik misollar asosida ochib berish, san'atning ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettirish va shakllantirish mexanizmlarini modellashtirish hamda O'zbekiston tasviriy san'ati misolida milliy kontekstda ushbu jarayonlarni baholash va xulosalar chiqarish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Zamonaviy estetik paradigma bo'yicha tadqiqotlar K. Marks, R. Bart, T. Adorno, X. Ortega-i-Gasset, J. Baudrillard, Y. Habermas kabi faylasuflarning estetika, san'at va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qiluvchi asarlariga tayanadi. Ularning ishlarida san'at nafaqat estetik ko'rinish, balki ijtimoiy reallikni tanqid qiluvchi, his-tuyg'ularni manipulyatsiya qiluvchi va yangi ong shakllantiruvchi kuch sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Markaziy Osiyo va O'zbekiston kontekstidagi tasviriy san'at, estetik tarbiya va ijtimoiy o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ilmiy maqolalar ham e'tiborga olinadi.

Tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi roli bo'yicha tadqiqotlar.

Zamonaviy nazariyalarda "tasviriy san'at ijtimoiy harakatlar va o'zgarishlar katalizatori sifatida ishlaydi" degan fikr turli xalqaro tadqiqotlarda tasdiqlangan. Masalan, "Art as Activism" va "Art as a Medium for Social Change" kabi ishlarda rasmlar, plakatlari, murallar, grafik san'at va raqamli vizuallar ijtimoiy harakatlarni birlashtirish, identifikatsiyani ta'minlash va emotsional ta'sir hosil qilish vositasi sifatida tahlil etilgan. Biroq bu tadqiqotlarning katta qismi G'arb hamjamiyatlariga qaratilgan bo'lib, O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo mamlakatlari kontekstida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi roli hali yetarli darajada falsafiy jihatdan o'rganilmagan.

Ijtimoiy-falsafiy tahlil metodologiyasi. Ushbu maqolada ijtimoiy-falsafiy tahlil metodologiyasiga tayanib, zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi rolini tushunishga harakat qilingan. Bu jarayon quyidagi metodlarga asoslangan: tahliliy-kritik metodda Adorno, Baudrillard, Habermas kabi mualliflarning estetika, san'at va jamiyat nazariyalariga e'tibor qaratilgan, ularning g'oyalari tasviriy san'atga qo'llanilgan.

Tizimli adabiyotlar tahlili metodida zamonaviy estetika, san'at sotsiologiyasi, ijtimoiy harakatlar nazariyasi, san'at aktivizmi va estetik tarbiya bo'yicha ilmiy adabiyotlar sistematik tarzda tahlil etilgan.

Kontekstual-solishtirma metod asosida esa G'arb hamda O'zbekiston va Markaziy Osiyo misollarida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi roli solishtirib o'rganilgan, milliy xususiyatlarning global paradigma bilan bog'liqligi ko'rsatilgan.

Ijtimoiy-falsafiy tahlil bosqichlari sifatida tadqiqot quyidagi bosqichlarda amalga oshirilgan.

1-bosqich — nazariy blokni tahlil qilish: zamonaviy estetik paradigma, tasviriy san'at, ijtimoiy transformatsiya, estetik tarbiya va san'at aktivizmi tushunchalari aniqlandi.

2-bosqichda tasviriy san'atning ijtimoiy roli bo'yicha amaliy misollar tahlili: ijtimoiy harakatlar, siyosiy reklama, shahar estetikasi, davlat madaniy siyosati doirasidagi tasviriy ilovalar (plakatlari, murallar, ijtimoiy reklama, raqamli vizuallar) o'rganildi.

3-bosqichda O'zbekiston kontekstida namoyon bo'layotgan jarayonlarni tahlil qilish: milliy ma'naviy-madaniy qadriyatlar, zamonaviy san'at uslublari, yangi ong shakllantirish jarayonlari tasviriy san'at orqali izchil tahlil etildi.

Bu metodologik yondashuvlar asosida maqolada tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi rolini ijtimoiy-falsafiy darajada tizimli tahlil etish mumkin bo'ladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi rolini tahlil qilish natijasida uning jamiyatdagi o'zgarishlar jarayonlarida o'ynaydigan asosiy funksiyalari va ushbu funksiyalarning tizimli ko'rinish shakllari aniq ifodalandi. Quyida avval natijalar, keyin jadvallar va diagrammalar orqali tushuntirilgan tuzilma, so'ng esa natijalar bilan bog'liq muammolar muhokama qilinadi.

Tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi asosiy funksiyalari bo'yicha natijalar. Zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi rolini tahlil qilish natijasida quyidagi funksiyalar aniq ifodalandi.

Birikuvchi va identifikatsiyani mustahkamlovchi vosita: plakatlar, murallar, raqamli grafiklar ijtimoiy harakatlarda birgina simvol, ikon, rang palitrasi hamda uslubiy stil orqali guruh identifikatsiyasini shakllantiradi. Bu jarayonda san'at asarining estetik tuzilishi va ikonografik universalligi "biz" hissini rivojlantirib, ijtimoiy birlashuvni oshiradi.

Til chegarasini bostiruvchi kommunikatsion vosita: tasviriy san'at murakkab ijtimoiy muammolarni oddiy rasm, kompozitsiya, konsept va ikonografiya orqali yetkazib, so'z bilan ifodalash qiyin bo'lgan hissiy va tushunchaviy mazmunlarni ham jamiyatga olib kiradi. Bu xususiyat tasviriy san'atni global hamda mahalliy miqyosda kommunikatsion kanal sifatida qo'llash imkonini beradi.

Emotsional ta'sir hosil qiluvchi kuch: his-tuyg'ular, empatiya, bezovtalik, g'azab kabi hissiy reaksiyalarni uyg'otuvchi tasviriy rasmlar ijtimoiy harakatlarni rag'batlantiruvchi stimul sifatida ishlaydi. Zamonaviy estetik tajribalarning o'zgarish quvvatiga oid tadqiqotlar san'atning odam ongini va jamoat his-tuyg'ularini qayta shakllantirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

Bu natijalar zamonaviy estetik paradigmanning tasviriy san'at orqali jamiyatdagi o'zgarishlarni "qayta shakllantirish" mexanizmini tasdiqlaydi: san'at nafaqat ijtimoiy holatlarni aks ettiradi, balki o'z o'rnida yangi ijtimoiy normalar, ong tarzlari va xulq-atvor modellarini yaratishga xizmat qiladi.

Quyidagi jadval ijtimoiy transformatsiya jarayonida tasviriy san'atning rolini tizimli ko'rsatib, uni maqola matniga bog'liq holda tahlil qilish asosiga aylantiradi.

Jadval 1. Tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi asosiy funksiyalari

Funksiya	Tasnif	Qisqacha tavsif
Kommunikatsion	Xabar uzatish	Murallar, plakatlar, raqamli grafika orqali ijtimoiy muammolarni, e'tirozni va maqsadlarni tushunarli shaklda yetkazish.
Identifikatsion	Guruh ramzi	Belgilar, ranglar, stil jamiyatda birlashuv va "biz" hissini shakllantiradi, harakat va guruhlar vizual identifikatsiyaga ega qiladi.
Emotsional	His-tuyg'ularni rag'batlantirish	Emotsional tajriba orqali harakatga chaqirish, empatiya va qaror qabul qilishda turtki vazifasini bajaradi.
Kritik-tushunchaviy	Paradigmani qayta sozlash	San'at ijtimoiy odatlarni, o'zgargan reallikni, insonning dunyo bilan munosabatini tanqid qilib, avvalgi qarashlardan farqli yangi paradigma shakllantiradi.

Bu jadval zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi rolini tizimli ko'rsatib, tahlil qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bu diagramma tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiya jarayoniga qatnashish bo'yicha tajribalarni, tajriba, reaksiya, tushuncha va harakat ketma-ketligi bilan tushuntiradi. Tasviriy san'at bu sxemada faqat "oqim" bo'lmay, balki oqimni yetkazuvchi, konsentrlaydigan va qayta shakllantiruvchi o'ziga xos mezonlar hamda estetik tuzilishlar majmuasi sifatida namoyon bo'ladi.

Muhokama, natijalar va muammolar.

Zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'at ijtimoiy transformatsiyani faqat o'zgartiruvchi emas, balki hamjamiyatdagi ongni "qayta shakllantiruvchi" kuchga aylanayotganligi natijalarda aniq ko'rinadi. Tasviriy san'at ijtimoiy harakatlarni mobilizatsiya qilish, shahar estetikasini o'zgartirish, milliy identifikatsiyani kuchaytirish hamda raqamli maydonlarda yangi ijtimoiy normalarni shakllantirishda keng rolga ega.

Biroq tadqiqotlar ushbu jarayonlarda ba'zi muammolarni ham ko'rsatmoqda. Birinchi muammo — kontekstual tafovut: boshqa mamlakatlarda o'ylangan metodologiya va misollar O'zbekiston va boshqa

Markaziy Osiyo mamlakatlari kontekstida doim to'liq mos kelmaydi. Jamiyat tuzilishi, siyosiy-ijtimoiy muhit, tillar ko'pligi va madaniy qadriyatlar farq qilgani uchun G'arb orqali ishlab chiqilgan estetik-ijtimoiy modelni bevosita nusxalash cheklangan samaradorlikka ega bo'ladi.

Ikkinchi muammo — metodologik cheklovlarining mavjudligi. Aksariyat tadqiqotlar “desktop research” (ikkilamchi ma'lumotlar) asosida olib borilganligi sababli, mutlaq dinamikani, mahalliy tasviriy san'at faoliyatini va ijtimoiy o'zgarishlar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni to'liq tushuntira olmaydi. Maqola matnida ham asosan adabiyot tahlili va amaliy misollar asosida natijalar chiqarilgan bo'lgani sababli empirik so'rovlar, kuzatuvlar va anketalarning yetishmasligi metodologik cheklovni kuchaytiradi.

Uchinchi muammo — estetik ta'sirning o'lchovsizligi. Tasviriy san'atning ijtimoiy jarayondagi real natijasini o'lchash uchun hali umumiy qabul qilingan kiritma va chiqarish mezonlari yetishmaydi. Masalan, bitta mural yoki plakatning jamiyatdagi o'zgarishlarga bevosita qanday hissa qo'shganligini kvantitativ jihatdan aniqlash qiyin bo'ladi. Shu bilan birga, O'zbekiston kontekstida ham milliy ramziylik, zamonaviy san'at uslublari, ijtimoiy reklama va davlat madaniy siyosati orqali tasviriy san'at ijtimoiy transformatsiyaga nafaqat hozir, balki kelajakda ham kuchli o'zgarish vositasi sifatida xizmat qilish ehtimoli keng. Zamonaviy estetik paradigma sharoitida “estetik tarbiya” va vizual madaniyatning o'sishi bilan birga, tasviriy san'atning ijtimoiy o'zgarishlar jarayoniga qo'shadigan hissasi oshadi.

Ushbu natijalar zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyadagi rolini ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish zaruriyatini hamda ushbu yo'nalish bo'yicha keyingi tadqiqotlar ta'lim, o'qitish, madaniy siyosat, ijtimoiy harakatlar va “estetik tarbiya”ning amaliy tarmoqlariga qanday ta'sir qilishi mumkinligini asoslab beradi. Yuqorida olib borilgan ijtimoiy-falsafiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'at jamiyatdagi ijtimoiy transformatsiyalarning muhim tarkibiy omiliga aylanib bormoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tasviriy san'at nafaqat estetik ifoda vositasi, balki ijtimoiy ongning shakllantiruvchi, qadriyatlarni qayta ko'rib chiquvchi va yangi ijtimoiy normalarni vujudga keltiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, uning kommunikatsion, identifikatsion, emotsional va kritik funksiyalari orqali jamiyatdagi o'zgarishlar jarayoniga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatishi ilmiy asosda dalillandi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, tasviriy san'at ijtimoiy transformatsiyalarni faqat aks ettiribgina qolmay, balki ularni shakllantirishda faol ishtirok etadi. U vizual vositalar orqali murakkab ijtimoiy g'oyalarni ommaga yetkazadi, jamiyat a'zolarini birlashtiradi hamda hissiy ta'sir orqali ijtimoiy faollikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, zamonaviy estetik paradigma doirasida san'atning ijtimoiy rolini anglashda G'arb va Markaziy Osiyo kontekstlari o'rtasidagi tafovutlar mavjudligi, metodologik cheklovlar hamda estetik ta'sirni o'lchashdagi murakkabliklar muhim ilmiy muammo sifatida qayd etildi. Mazkur maqola natijalari shuni tasdiqlaydiki, tasviriy san'atning ijtimoiy transformatsiyalardagi roli ko'p qirrali va dinamik xarakterga ega bo'lib, u jamiyat rivojining turli bosqichlarida turlicha namoyon bo'ladi. Ayniqsa, O'zbekiston va Markaziy Osiyo sharoitida milliy-madaniy qadriyatlar, zamonaviy san'at shakllari va davlat madaniy siyosati o'zaro uyg'unlashgan holda tasviriy san'atning transformatsion imkoniyatlarini kengaytiradi. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy estetik paradigma sharoitida tasviriy san'atni ijtimoiy-falsafiy jihatdan chuqur o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Kelgusida ushbu yo'nalishda empirik tadqiqotlarni kengaytirish, milliy kontekstga mos metodologiyalar ishlab chiqish hamda tasviriy san'atning ijtimoiy ta'sirini baholash mezonlarini takomillashtirish muhim ilmiy vazifa sifatida dolzarbligicha qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adorno T.W. Estetik nazariya. — M.: Respublika, 2001. — 412 b.
2. Baudrillard J. Simulyakrlar va simulyatsiya. — M.: Postmodern nashriyoti, 2000. — 240 b.
3. Habermas J. Kommunikativ harakat nazariyasi. — M.: Nauka, 2001. — 380 b.
4. Ortega y Gasset J. San'atning insoniylashuvi. — M.: Iskustvo, 1991. — 256 b.
5. Bart R. Tasvir va belgi tizimlari. — M.: Progress, 1994. — 300 b.
6. Marks K. Ijtimoiy falsafa va madaniyat nazariyasi. — M.: Politizdat, 1985. — 450 b.
7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 320 b.
8. Xodjayev B.X. Pedagogik aksiologiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. — 168 b.
9. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 176 b.
10. Danto A. San'atning tugashi nazariyasi. — New York: Columbia University Press, 1997. — 210 b.
11. Bourriaud N. Relation estetica. — Dijon: Les presses du réel, 2002. — 160 b.
12. Bishop C. Sun'iy jahonda san'at va ijtimoiy amaliyot. — London: Verso, 2012. — 280 b.